

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ СТАРІННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

Мохун Наталія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

storozenko.natali@gmail.com

Науковий керівник: Котломанітова Галина

Постановка проблеми. Старіння – це універсальний біологічний процес, який одночасно є глибоко соціальним і психологічним явищем. У сучасному світі, де тривалість життя постійно варіюється, питання старіння набуває особливої актуальності. Зміни в демографічній структурі суспільства, зростання кількості літніх людей, вимагають переосмислення підходів до їхньої соціальної інтеграції та підтримки. Особливо гостро постає проблема адаптації літніх людей до швидкоплинних соціокультурних змін. Технологічний прогрес, зміни в соціальних нормах і цінностях, економічні трансформації – все це створює виклики для людей похилого віку. Вони часто відчувають себе ізольованими, непотрібними, нездатними впоратися з новими реаліями.

Соціально-педагогічна підтримка відіграє ключову роль у забезпеченні активного та гідного старіння. Вона спрямована на збереження та розвиток потенціалу літніх людей, їхню інтеграцію в суспільство, підтримку фізичного та психічного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема старіння є предметом дослідження багатьох наукових дисциплін. Соціальні аспекти старіння вивчають соціологи, психологічні зміни у літньому віці досліджують психологи, педагоги розглядають можливості навчання та розвитку у літньому віці, а медики – фізіологічні зміни та захворювання у цьому віці. Різним аспектам старіння присвячені праці Р. Бутлера, Д. Волфелда, Е. Еріксона, К. Морган, Д. Нейлен та інших. Проблеми літніх людей висвітлені у працях Г. Абрамової, І. Веселкової, О. Стефанова.

О. Коваленко, Л. Лук'янова, Е. Помиткін, Л. Московець зосереджуються на закономірностях і чинниках психічного розвитку особистості у літньому віці, видах старіння, кризах літнього віку та анатомо-фізіологічних особливостях людини у літньому віці.

Специфіка соціальної роботи з літніми людьми відображена у дослідженнях О. Безпалько, І. Зверєвої, Т. Коленіченко, А. Лобанової, І. Осипової, А. Панова, В. Шахрай. Останні дослідження показують, що успішне старіння залежить не лише від фізичного здоров'я, але й від соціальної активності, психологічної стійкості та здатності до навчання.

Мета статті – поглибити розуміння сутності старіння як соціально-педагогічного феномену, виявити його особливості в контексті сучасних викликів та визначити напрями соціально-педагогічної підтримки літніх людей..

Виклад основного матеріалу. Старіння населення є однією з нагальних глобальних проблем, що потребує міждисциплінарного підходу. Згідно з класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, вікові категорії пізньої

дорослості диференціюються наступним чином: особи у віці 60–74 років відносяться до категорії літніх, 75–89 років – до категорії старих, а 90 років і більше – до категорії довгожителів. Соціологічні дослідження виокремлюють ці періоди як «третій вік», тоді як демографічні дослідження розмежовують «третій» (60–75 років) та «четвертий» (понад 75 років) вікові періоди. Психологічна періодизація вікового розвитку, подібно до соціологічної, медичної та демографічної, акцентує увагу на специфіці життєдіяльності осіб, що належать до цих вікових груп.

Заключний етап онтогенезу людини, відомий у наукових колах як «геронтогенез», характеризується прогресуючими інволютивними змінами. Вивчення психологічних особливостей цього вікового періоду, а також їхніх патологічних проявів, є предметом дослідження геронтопсихології. Ключовим завданням для осіб похилого віку на початковому етапі геронтогенезу є адаптація до фізіологічних та психологічних змін, зумовлених процесом старіння [4].

У процесі старіння організму домінують інволюційні зміни, що характеризуються регресивним характером. Однак, слід зазначити, що деякі соматичні функції можуть демонструвати покращення. Згідно з класифікацією О. Горецької, виділяють наступні типи старіння [1]:

- фізіологічне старіння – характеризується передбачуваним та послідовним розвитком вікових змін, що відповідають біологічним та адаптаційно-регуляторним можливостям популяції;
- ретардіроване старіння – визначається сповільненим темпом вікових змін, що проявляється у феномені довголіття;
- патологічне старіння – характеризується передчасним розвитком або посиленням вікових змін. Він може бути зумовлений впливом факторів зовнішнього середовища (кліматичних, професійних, соціально-економічних, екологічних, побутових) або хронічними захворюваннями. Патологічне старіння може проявлятися вже у 4–5-му десятилітті життя, що призводить до ранньої дезадаптації та негативно впливає на якість життя.

Індивідуальний розвиток старіння залежить від особистих якостей, життєвих установок, діяльності та способу життя. Патологічні детермінанти старіння, такі як негативний вплив екології, нездоровий спосіб життя, шкідливі звички та хронічний стрес, відіграють значну роль. У літньому віці відбувається поступова адаптація до досягнутого соціального статусу та ролі. Особистість орієнтується на збереження здоров'я та загальнолюдські цінності. Культурне середовище також впливає на процес старіння.

Дослідження доводять, що старші люди з психічним здоров'ям є більш активними у соціальній взаємодії, ніж особи з психічними розладами. Літні жінки, як правило, мають ширше коло соціальних ролей та більше друзів, але також частіше відчувають самотність. Основними психологічними проблемами літнього віку є самотність, втрата соціальних контактів та відчуття вразливості. Внаслідок цього людина зосереджується на собі та власних потребах, що проявляється у егоцентризмі. Негативні міжособистісні відносини можуть мати негативний вплив на здоров'я.

Процес соціалізації індивідів у літньому віці нерозривно пов'язаний з їх соціальною адаптацією. У контексті геріатричної соціології, соціальна адаптація розглядається як пристосування індивідів похилого віку до нових соціальних ролей, вікових норм та умов життєдіяльності, що виникають внаслідок змін у їхньому фізичному та соціальному статусі.

Соціальна адаптація передбачає інтеграцію індивіда в соціально-економічне середовище, виконання ним відповідних рольових функцій, дотримання соціальних норм, що складаються на різних рівнях життєдіяльності суспільства. Вона також охоплює взаємодію індивіда з соціальними групами, організаціями та інститутами, що виступають як середовище його життєдіяльності. Таким чином, соціальну адаптацію можна розглядати як один із основних соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості, що забезпечує процес пристосування індивіда до виконання нових соціальних ролей. Підготовка до засвоєння цих ролей вимагає ід літньої людини активної участі у процесі соціалізації, а рольова визначеність виступає фактором рольової адаптації, що є однією із складових соціальної адаптації особистості.

У контексті соціальної адаптації серед індивідів літнього віку можна виділити два основних типи: пасивний і активний. При пасивній адаптації індивід не прагне до змін оточуючої дійсності, пасивно реагує на існуючі норми, оцінки, способи діяльності, демонструючи низький рівень мобілізації біологічних та психологічних ресурсів для пристосування до соціального середовища. Така пасивність може призвести до соціальної дезадаптації, особливо при зіткненні з об'єктивними та суб'єктивними труднощами, хворобами [3, с. 235–238].

Дослідження стратегій пристосування до старості надають багато прикладів пасивного пристосування, що формує так званий «негативний варіант старіння», на основі якого були розроблені негативні соціальні теорії старіння [2, с. 28]. Активна адаптація, навпаки, характеризується енергійною взаємодією індивіда із середовищем, прагненням впливати на його розвиток та зміни, долати труднощі й перешкоди, вдосконалювати себе і суспільні процеси.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Старіння є складним багатовимірним процесом, що вимагає комплексного підходу в соціально-педагогічній сфері. Забезпечення якісного життя людей похилого віку можливе завдяки впровадженню освітніх, соціальних та психологічних програм. Соціально-педагогічна підтримка має бути спрямована на створення умов для активного та гідного старіння, на збереження та розвиток потенціалу літніх людей, їхню інтеграцію в суспільство. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку ефективних методик навчання, дослідження між поколінних комунікацій та використання сучасних технологій у соціальній адаптації літніх людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горецька О. Геронтопсихологія : навч. посіб. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2017. 210 с.

2. Ліфарєва Н. В. Вторинна соціалізація людей похилого віку як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2013. № 2 (6). С. 28–35.
3. Скорик Т. В. Соціальна адаптація людей літнього віку після виходу на пенсію. *Молодий вчений*. 2014. № 11 (14). С. 235–238.
4. Соціальна геронтологія : навч. посіб. / укл. І. В. Ковальчук. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. 264 с.

РОЛЬ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Нізоміддінова Руслана

Educational Opportunities for Children and Families (м. Ванкувер, США)

rrslana@gmail.com

Постановка проблеми. Для дитини дошкільного віку культурна ідентичність має важливе значення, оскільки саме в цей період формується емоційний зв'язок із рідною культурою, що впливає на подальший розвиток особистості. Усвідомлення своєї належності до певної культури сприяє розвитку почуття впевненості, гордості за свою спадщину, а також толерантного ставлення до представників інших культур.

Музичне виховання відіграє ключову роль у цьому процесі, адже через народні пісні, традиційні мелодії та музичні ігри діти знайомляться з культурними особливостями свого народу. Це допомагає їм не лише засвоювати національні цінності, а й розвивати емоційний інтелект, художній смак і соціальні навички, необхідні для гармонійного життя в суспільстві. Музичне виховання сприяє реалізації концепції сталого розвитку, оскільки допомагає збереженню культурної спадщини, формуванню ціннісних орієнтирів та розвитку гармонійної особистості. Через музику діти знайомляться з традиціями, навчаються співпраці, толерантності та усвідомлюють важливість збереження нематеріальної культури для майбутніх поколінь. Крім того, музична діяльність сприяє емоційному, соціальному та когнітивному розвитку, що є основою для сталого суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем культурної ідентичності в нашій країні звертались дослідники Н. Костенко, А. Ручка, Л. Скокова та ін.

Необхідною передумовою вивчення проблеми ідентичності в українській педагогічній науці стали дослідження І. Зязюна, Н. Ничкало, В. Кременя, Т. Іванової, М. Лещенко, Б. Года, В. Майбороди, Л. Хомич тощо.

Українську ідентичність у зв'язку з музичною культурою досліджували С. Садовенко, О. Марченко, О. Отич.

Мета статті – визначити роль музичного мистецтва у формуванні культурної ідентичності дітей дошкільного віку в контексті сталого розвитку